

*Література*

1. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. — М., 1915. — Т. 2. — С. 263.
2. Юридический энциклопедический словарь / Под ред. А. Я. Сухарева. — М., 1984. — С. 28.
3. Бошко В. И. Очерки советского семейного права. — К.: Паук. думка, 1952. — С. 193.
4. Маслов В. Ф., Пушкин А. А. Советское семейное право. — К., 1981. — С. 63.
5. Оридорога М. Т. Вопросы семейного права. — К., 1969. — С. 36.
6. Рясенцев В. А. Семейное право. — М., 1971. — С. 67; Кисіль В. І. Молодим про сімейне законодавство. — К., 1990. — С. 11.
7. Свердлов Г. М. Советское семейное право. — М., 1958. — С. 96.
8. Повохатська Я. Щодо правової природи шлюбу // Право України. — 2002. — № 4. — С. 135.
9. Кодекс о браке и семье: Пауч.-практ. комент. — Х.: Одиссей, 2000. — С. 118; Сімейний кодекс України: Пауч.-практ. комент. — К.: Істина, 2003.
10. Новохатська Я. Вказ. праця. — С. 131.
11. Загоревский А. И. Курс семейного права. — О., 1909. — С. 5.
12. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР. — М., 1972. — С. 93.
13. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права. — М., 1971. — Т. 1. — С. 160.
14. Печалева А. М. Брак, семья, закон. — М., 1984. — С. 120.
15. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права. — М., 1971. — Т. 1. — С. 160; Иоффе О. С. Советское гражданское право. — Л., 1965. — Т. 3. — С. 187.
16. Аптокольская М. В. Семейное право: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 2000. — С. 111.
17. Повохатська Я. Вказ. праця. — С. 133.
18. Азимов Ч. Н., Явор О. А. О природе брака // Семья в кризисном социуме: Сб. тез. докл. и сообщ. — Х., 1994. — С. 87.
19. Ворожейкин Е. М. Вказ. праця. — С. 93.
20. Повохатська Я. Вказ. праця. — С. 133.

УДК 347.5

*Н. Ю. Голубева,  
аспірантка кафедри цивільного права ОНЮА*

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНОЇ ОБІЦЯНКИ  
ВИНАГОРОДИ БЕЗ ОГОЛОШЕННЯ КОНКУРСУ**

Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу (далі — публічна обіцянка винагороди) — новий інститут українського цивільного права. Включення публічної обіцянки винагороди в цивільний кодекс України відповідає тому широкому використанню даного інституту, який склався на практиці, і насамперед у відношеннях громадян. Найбільш типові життєві ситуації при яких виникає потреба в публічній обіцянці винагороди, — пошук зниклої домашньої тварини, загублених документів, речей, іншого майна, розшук без звістки зниклої особи і т. п.

До прийняття ЦК 1963 р. інститут публічної обіцянки винагороди окремо не регулювався цивільним законодавством.

З прийняттям ЦК України 1963 р. починається новий етап у розвитку інституту публічної обіцянки винагороди. Цей інститут хоч і не здобуває окремого місця у ЦК, але у кодексі 1963 р. регулювалися відносини, що впливають

з конкурсу як різновиду публічної обіцянки винагороди. Гл. 39 ЦК України, вперше в історії радянського цивільного права врегулювала конкурсні відносини на міцній основі.

Відносини, що виникають з публічної обіцянки винагороди, поза зв'язком з конкурсом, у період до прийняття ЦК 2003 р. регулювалися в Україні на підставі норм ст. 4 Основ цивільного законодавства Союзу РСР 1961 р. і ст. 4 ЦК 1963 р., згідно з якими цивільні права й обов'язки могли виникати як з правочинів, прямо передбачених законом, так і несуперечних йому, тобто які не суперечать загальним засадам і змісту цивільного законодавства.

З прийняттям Цивільного Кодексу України 2003 р. знайшли своє місце у кодексі не тільки норми про конкурс, але й норми, які регулюють відносини із публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу.

Про необхідність правового регулювання публічної обіцянки винагороди, але у вигляді конкурсу, наголошувало в своїх роботах багато вчених, а саме: І. Б. Новицький (1950), Е. Л. Вакман, І. А. Грингольд (1962), В. Н. Смирнов (1964) тощо [1]. О. С. Іоффе теж звертав увагу на негативні наслідки, які виникали в результаті того, що до ЦК 1963 р. інститут публічної обіцянки винагороди практично не мав правового регулювання. Але названі автори розглядали саме конкурс як вид публічної обіцянки винагороди. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу залишалась завжди поза увагою вчених-цивілістів. Крім відповідних параграфів у підручниках з цивільного права цей інститут не розглядається у цивілістиці, тому існує потреба у наданні теоретичного підґрунтя зобов'язанням із публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу.

Публічна обіцянка винагороди взагалі і публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу зокрема має юридичне значення лише за наявності певних ознак, а саме:

1. Обіцянка винагороди повинна бути публічною. Обіцянка винагороди вважатиметься публічною, якщо вона сповіщена будь-яким чином невизначеному колу осіб, тобто необхідно забезпечити можливість участі в даному правовідношенні будь-якої особи, яка надала певний результат. Надання інформації окремій особі не буде вважатися публічною обіцянкою винагороди. В даному випадку відносини здобувають договірний характер.

2. На переконання всіх вчених, які розглядали даний інститут обіцянка винагорода повинна мати майновий, грошовий та інший матеріальний зміст, тобто винагорода повинна мати вартісне вираження. Дійсно, зазвичай обіцянка винагорода має грошовий характер чи виражена в іншій формі, яка представляє майновий інтерес. Але чому винагорода повинна мати тільки матеріальний зміст, адже обіцянка винагороди може оголошуватися з різними цілями (вони повинні бути правомірними) і відгукнутись на неї не є обов'язком для особи, яку не задовольняють умови публічної обіцянки винагороди. Тому більш зрозумілою позицією законодавця, на переконання авторки, була б норма, яка давала б широкі повноваження особі, яка оголошує про винагороду у праві вибору виду винагорода, а саме нематеріальної винагороди, головне щоб про це

було повідомлено разом з іншими умовами конкурсу (наприклад, можливість безплатного відвідання музею на певний строк чи оголошення в газеті про добрий вчинок особи, яка відгукнулася на обіцянку винагороди та ін.).

3. Умовою одержання нагороди є надання визначеного результату, на який вказувала особа, що обіцяє нагороду. Результат, за досягнення якого встановлюється винагорода, може бути різним, в тому числі немайновим, але не суперечним загальним засадам цивільного законодавства, а також моральним принципам суспільства. Нагорода повинна бути обіцяна за здійснення правомірної дії. До указанного результату, незалежно один від іншого може прагнути невизначена кількість осіб, а також здійснити, в принципі, може не одна особа, а необмежена кількість осіб. Досяжність результату тільки для конкретної особи не породжує зобов'язання, передбачені ст. 1044 ЦК.

Особливої форми оголошення публічної обіцянки винагороди не встановлено законом. Ст. 205 ЦК встановлює, що сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. Таким чином, публічна обіцянка винагороди може бути виражена в будь-якій формі (письмово, усно і т. д.). Навіть у випадку оголошення про обіцянку винагороди на зборах та інших заходах, а також будь-якої групі осіб таке оголошення слід вважати публічною обіцянкою винагороди, хоч коло осіб, які дізнались про оголошення обмежується присутніми у залі, на площі та ін. Обов'язковою умовою до форми сповіщення про обіцянку винагороди є її публічність, тобто можливість донести інформацію до невизначеного кола осіб. У зв'язку з цим, виникає проблема щодо будь-якого способу. Вибір способу сповіщення залежить від особи, яка обіцяє винагороду і певною мірою залежить від її матеріального становища, але в будь-якому разі він повинен орієнтуватися на значне коло осіб. Важливим моментом сповіщення є також дотримання строків участі, які зменшуються при недостатньо поширеному способі сповіщення про винагороду.

ЦК Російської Федерації містить правило, згідно з яким «обов'язок виплатити винагороду виникає за умови, що обіцянка винагороди дозволяє установити, ким вона обіцяна. Особа, яка відізналась на обіцянку, вправі вимагати письмового підтвердження обіцянки і несе ризик наслідків неподання такої вимоги, якщо виявиться, що у дійсності оголошення про нагороду не було здійснене указаною в ньому особою» (п. 2 ст. 1055 ЦК РФ) [2]. Хоч ЦК України і не містить подібного правила, але немає заборони особі, яка відізналась на обіцянку винагороди звернутися до особи, яка оголосила про обіцянку винагороди з проханням підтвердити обіцянку. Указівка в законі на обов'язковість надання такого підтвердження не обов'язкова, так як особа, яка обіцяла винагороду зацікавлена в отриманні бажаного результату, тому таке підтвердження напевне надасть, а у разі, якщо ця особа, виявилась не тою, яка оголошувала про обіцянку, то особа, яка відізналась на обіцянку винагороди в будь-якому випадку не зможе отримати винагороду. Крім того, якщо оголошена обіцянка не дозволяє установити особу, яка її оголосила, то взагалі нема обіцянки винагороди, так як нема суб'єкта такої обіцянки, нема його місця виконання. У даному випадку у особи, яка бажає відізнатися на обіцянку нема можливості не тільки

жадати письмово підтвердження обіцянки, а й передати відповідний результат, щоб мати змогу претендувати на винагороду.

Виявивши ознаки публічної обіцянки винагороди можна визначити поняття публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу як надання пропозиції необмеженому колу осіб, винагороди за досягнення обумовленого результату певною особою. Але таке визначення публічної обіцянки винагороди може бути застосовано як характеристика публічної обіцянки винагороди у якості одностороннього правочину. Однак, науково обґрунтоване поняття публічної обіцянки винагороди не може обмежуватися лише визначенням факту публічної обіцянки винагороди, яке саме по собі ще не породжує указаних правовідносин, необхідно визначити поняття публічної обіцянки винагороди як зобов'язання.

В діючому законодавстві не дається визначення терміна «публічна обіцянка винагороди» чи «зобов'язання із публічної обіцянки винагороди». Стаття 1144 ЦК визначає: «Особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо)». Але оголошення особою про зацікавленість у здійсненні визначених дій і обіцянка нагороди є лише передумовою виникнення правовідносини. Тільки після того як інша особа здійснить передбачені в оголошенні дії, у неї виникає право вимоги у відношенні особи, яка оголосила про обіцянку винагороди, з приводу виплати. Зобов'язальне правовідношення виникає саме в зазначений нами момент (передання обумовленого публічною обіцянкою винагороди результату). Таким чином, особа, яка виконала певні дії (указані в обіцянці), виступає як кредитор, а особа, яка оголосила про обіцянку винагороди, — як боржник. Підставою виникнення зобов'язання слід визнати юридичний склад з елементами двох односторонніх правочинів. Перший правочин — публічне обіцяння винагороди, другий — досягнення особою певного результату. Вони мають зустрічний характер, але це не вважається договором.

Таким чином, зобов'язання із публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу — це правовідношення, в якому особа, яка публічно обіцяла винагороду тому, хто надасть відповідний результат, який указаний в оголошенні, у встановлений в ньому строк, бере на себе обов'язок виплатити обіцяну винагороду особі, яка надала відповідний результат.

У зв'язку з тим, що законодавець не визначає поняття зобов'язання із публічної обіцянки винагороди, автор пропонує внести зміни до п. 1 ст. 1144 ЦК України та викласти його у такій редакції: особа, яка публічно обіцяла винагороду тому, хто надасть відповідний результат, який указаний у оголошенні, у встановлений в ньому строк, бере на себе обов'язок виплатити обіцяну винагороду особі, яка надала відповідний результат.

Звичайно, особа, яка публічно обіцяла винагороду, зв'язана своєю обіцянкою тільки за умови, що результат, за який обіцяна винагорода, буде досягнутий. Тільки у цьому випадку у неї виникає обов'язок сплатити відповідну винагороду тому, хто досяг обумовленого результату. У разі виконання завдання і пере-

дання його результату особа, яка публічно обіцяла винагороду, зобов'язана виплатити її (п. 1 ст. 1148 ЦК).

Особа, яка відгукнулася на обіцянку винагороди має право вимагати, щоб особа, яка обіцяла винагороду прийняла обумовлений у обіцянці результат, якщо він відповідає всім вимогам, які до нього пред'являлися. ЦК Російської Федерації містить правило згідно з яким особа, яка відгукнулася на обіцянку винагороди має право вимагати виплати винагороди незалежно від того знала вона чи не знала про обіцянку винагороди в момент здійснення обумовлених дій (п. 4 ст. 1066 ЦК РФ). А цивільне право Японії, як і германське цивільне право, навпаки не встановлює обов'язок по наданню нагороди особі, яка здійснила дію, яка вимагалася, поза зв'язком з публічною обіцянкою винагороди. Такий різний підхід до цього питання пояснюється зовсім різними поглядами на юридичну природу публічної обіцянки винагороди.

Якщо розглядати публічну обіцянку винагороди і відгук на неї як договір, тоді відповідні правовідносини виникали б тільки між учасниками цього договору. В цьому випадку відсутність у виконавців тих чи інших дій безпосередньо вираженої волі виконати дії в межах обіцянки винагороди позбавляє їх можливості придбати права, що випливають з публічної обіцянки винагороди. У цьому випадку особа, що виконала дію, зазначену в публічній обіцянці, не тільки не маючи на увазі прийняття зробленої пропозиції, але взагалі не знаючи про публічну обіцянку, не може претендувати на сплату обіцяної винагороди. І таке положення вірне, тому що договору немає, якщо прийняття пропозиції не мало місця, а було лише здійснення дії, що випадково привела до результату, якого домогалася особа, яка публічно обіцяла винагороду.

Якщо ж ми говоримо про публічну обіцянку винагороди як про односторонній правочин, то обов'язок виплати винагороди виникає не з угоди з особою, що домоглася зазначеного в обіцянці результату, а самого факту обіцянки винагороди при досягненні цього результату. Особа може набути права, що випливають з публічної обіцянки винагороди, і без прямо вираженої волі брати участь у відношеннях із публічної обіцянки винагороди та отримати винагороду. ЦК України не містить норми, яка б врегулювала питання про яке йде мова, але відносить публічну обіцянку до односторонніх правочинів, тому, виходячи із вищевикладеного, можна твердити, що особа, яка відгукнулася на обіцянку винагороди має право вимагати виплати винагороди незалежно від того знала вона чи не знала про обіцянку винагороди в момент здійснення обумовлених дій. В даному випадку важливо, щоб досягнутий результат відповідав умовам публічної обіцянки винагороди.

У зв'язку з вищевикладеним виникає питання про відповідність дій, які фактично здійснені особою, яка відгукнулася на оголошення, діям, які були указані в оголошенні особою, яка обіцяє винагороду. Найчастіше в публічному оголошенні про винагороду дії, які повинні бути виконані особою, яка відгукнеться на оголошення про винагороду визначаються поверхово чи двозначно, що дозволяє по-різному тлумачити їх зміст. «В подібних випадках можна говорити про двозначне уявлення про зміст та характер обумовлених дій: суб'ек-

тивне уявлення з боку особи, яка відгукнулася, та об'єктивне уявлення — ті дії, які мала на увазі особа, яка публічно пообіцяла винагороду» [3]. На цей випадок у російському ЦК мається норма з якої випливає, що відповідність виконаної дії вимогам, які містить оголошення про винагороду, якщо інше не передбачено в оголошенні про винагороду и не впливає з характеру указаної дії, визначається особою, яка публічно обіцяла винагороду, у випадку суперечки — судом (п. 6 ст. 1055 ЦК РФ). Український ЦК не визначає ким вирішується питання чи відповідає переданий результат тим вимогам, які пред'являлись до нього, така необхідність може виникнути, якщо із змісту оголошення про винагороду не можливо визначити оригінальний зміст і характер обумовлених дій. Напевне, що таку функцію може виконати тільки особа, яка оголосила про винагороду, адже саме вона намагається за допомогою інших осіб досягти певної мети, а у випадку суперечки проблему відповідності здійснених дій можна вирішити у судовому порядку. Тому, мабуть, необхідно доповнити ЦК України нормою подібною до ЦК РФ.

Якщо публічна обіцянка винагороди припускає досягнення єдиного в своєму роді і в силу цього неповторного результату (відшукання домашньої тварини, документів чи зниклої дитини), то обіцянку винагороду вправі вимагати той, хто досяг вказаного унікального результату. Можливий і такий варіант, коли унікального результату досягли двоє чи більше осіб, але тільки в тому випадку, якщо вони досягли його разом, тобто співпрацювали один із іншим. В цьому випадку, напевне, нагорода ділиться цими особами самостійно без втручання особи, яка обіцяла винагороду, а у випадку суперечки — судом.

Тому що обіцянка винагороди є публічною та неперсоніфікованою, то можливі варіанти, коли не одна, а декілька осіб виступають в якості осіб, які відгукнулися на публічну обіцянку винагороди, але тільки у тому випадку, якщо результат не є унікальним.

Існує протилежна точка зору, згідно з якою дії, за які обіцяна винагорода, можуть бути здійснені тільки однією особою (довести до відома про безвісно відсутню особу) [4]. Автор цієї точки зору правий, коли пише, що дії, за які обіцяна винагорода, непорівняні по якості, але з висновком, який він робить з цього твердження, не можна погодитися. Хоча результат, який може бути досягнутий, не повинен порівнюватися, як у випадку оголошення конкурсу, але він не обов'язково є унікальним (наприклад, знахідка загубленої антикварної табакерки — це унікальний результат, а відомості про безвісно відсутню особу — ні). Згадане автором твердження, яке розглядається, є прикладом, який зовсім не ілюструє його точку зору. Навпаки, довести до відома про безвісно відсутню особу може декілька осіб, які, наприклад, бачили цю особу у конкретному місці чи в зовсім інших куточках міста. В цьому випадку повстає інше питання про те, хто заслуговує на винагороду, але про те, що згадану дію може здійснити лише одна особа не може йти мова.

Результат, який вимагається, можуть досягти, як зазначають І. Б. Новицький та Л. А. Лунц, «двоє або декілька осіб, незалежно одна від одної, тобто коли ці особи не співпрацювали одна з одною, а діючи кожна самостійно, дійшли

однакового результату» [5]. Напевне, що якщо дію, вказану в оголошенні про винагороду, виконали декілька осіб незалежно одна від одної, то вказану винагороду отримає той, хто виконав дію першим (пріоритет дії), наприклад, аналогічне правило містить ЦК РФ. Позиція українського законодавця не зовсім зрозуміла. На перший погляд подібне правило містить п. 2 ст. 1148 ЦК, який звучить так: «якщо завдання стосується разової дії, винагорода виплачується особі, яка виконала завдання першою». Але, законодавець указує на незрозумілу умову виплати винагороди, а саме «завдання стосується разової дії». Якщо завдання стосується разової дії, то про яке виконання декількома особами йдеться, адже це неможливо, якщо вони не співпрацюють, про що йшлося вище. Якщо дія разова, тобто здійснити її можна тільки один раз, то здійснена вона може бути тільки однією особою. А відтак не може бути інших осіб, які б обґрунтовано вимагали виплати винагороди та, звичайно, не може повставати питання про те хто з них виконав завдання першим.

Тому автор вважає за доцільне уточнити вказану статтю і вкласти в неї інше значення: «якщо завдання, вказане в оголошенні про винагороду, виконали декілька осіб незалежно одна від одної, то вказану винагороду отримає лише та особа, яка виконала завдання першою». Особою, яка здійснила дію першою, необхідно вважати ту, яка першою виконала таку дію у відношенні особи, яка обіцяла винагороду. Тобто, навіть якщо існують інші особи, яким, наприклад, були відомі необхідні відомості ще раніше, але вони запізнилися з повідомленням про них особі, яка обіцяла винагороду.

Якщо дію, вказану в обіцянці винагороди, виконано декількома особами одночасно — застосовуються правила п. 3 ст. 1148 ЦК: «Якщо таке завдання було виконано кількома особами одночасно, винагорода розподіляється між ними порівну». Ця норма здається достатньо обґрунтованою. Але бувають випадки, коли визначити, хто ж виконав дію першим, вказану в обіцянці винагороди, неможливо. Указана ж норма ЦК діє тільки тоді, коли завдання виконане одночасно. Напевне у цьому випадку винагорода теж повинна виплачуватися порівну, але точної вказівки на це закон не має, що може привести до суперечок між особами, які виконали вказані дії. Наприклад, особа може наполягати на тому, що вона виконала завдання першою (хоча і без можливості підтвердити цей факт). І суду, в цьому випадку буде неможливо вирішити питання згідно норм про публічну обіцянку винагороди, так як не має можливості ні з'ясувати, хто ж виконав завдання першим, щоб можна було застосувати правила п. 2 ст. 1148 ЦК, ні признати, що завдання виконано одночасно, щоб можна було застосувати правила п. 3 ст. 1148 ЦК. Тому, автор вважає за доцільне доповнити п. 3 ст. 1148 ЦК і викласти його у такому вигляді: «При неможливості встановити, хто першим виконав завдання, вказане в обіцянці винагороди, чи якщо таке завдання було виконано кількома особами одночасно, винагорода розподіляється між ними порівну». При цьому слід погодитися із твердженням, що «якщо одна із “осіб, яка одночасно відгукнулася” отримує винагороду, яка обіцяна в повному розмірі, решта “осіб, які одночасно відгук-

нулись” повинні володіти у відношенні її правом вимоги у розмірі часток, які їм припадають» [6].

Виникає питання як же буде розділена порівну винагорода, якщо вона по своїм властивостям є нероздільною? Це питання не регулюється українським законодавцем, як і російським. Цікаво, що германське та японське цивільне право, у цьому випадку, як і у випадку коли у публічній обіцянці винагороди окремо обмовлялося, що її отримує лише одна особа, що визначається за жеребом (п. 2 ст. 531 ЦК Японії). Щоб визначитися у цьому питанні авторка пропонує перейняти досвід зарубіжного цивільного права.

Ст. 1148 ЦК України не містить указівок про обов’язок особи, яка обіцяла винагороду, відшкодувати особі, яка здійснила указану в обіцянці винагороди дію, витрати, які вона зазнала у зв’язку із виконанням завдання. Якщо б ст. 1147, 1149 ЦК, які регулюють зміну умов та припинення публічної обіцянки винагороди містили правило про те, що відшкодування витрат здійснюються у межах розміру винагороди, то можна було б вважати, що у даному випадку витрати не повинні відшкодуватися поперх суми винагороди, тобто вони повинні поглинатися винагородою. Напевне, такий підхід законодавця свідчить про те, що у разі доказу особою, яка виконала завдання, існування реальних витрат на здійснення такого завдання витрати повинні бути відшкодовані. З таким положенням не можливо погодитися, тому що особа, яка обіцяє винагороду, указуючи у оголошенні розмір винагороди чи її форму, виявляє своє бажання отримати указаний результат саме в обмін на указану винагороду. Не має сенсу накладати на цю особу додаткові витрати, які особою не передбачалися. Тому, законодавцю необхідно більш конкретно визначити свою позицію стосовно указанного питання, щоб уникнути розбіжностей у його вирішенні.

Крім згаданих питань ЦК України регулює також умови публічної обіцянки винагороди, припинення зобов’язання із публічної обіцянки винагороди та ін. З прийняттям ЦК 2003 р. інститут публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу отримав належне місце у цивільному праві України, що дасть змогу не тільки застосовувати його на практиці, а й удосконалювати.

#### Література

1. Вакман Е. Л., Грингольц И. А. Авторские права художников. — М.: Сов. художник, 1962. — С. 115; Повицкий И. Б., Лунц Л. А. Общее учение об обязательстве. — М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1950. — С. 184; Смирнов В. Н. Конкурс в советском гражданском праве. — СПб.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1964. — С. 73.
2. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части второй (постатейный) / Руководитель авт. кол. и отв. ред. О. П. Садиков. — М.: Юрид. фирма КОИТРАКТ; ИПФРА-М, 1998. — С. 647.
3. Гражданское право: Учебник. Т. 11, полутом 2 / Отв. ред. Е. А. Суханов. — М.: Бек, 2000. — С. 346.
4. Комментарий к гражданскому кодексу Молдавской ССР. — Кишинев: Картя молдаваняскэ, 1971. — С. 419.
5. Повицкий И. Б., Лунц Л. А. Вказ. праця. — С. 185.
6. Гражданское право: Учебник. Т. 11, полутом 2 / Отв. ред. Е. А. Суханов. — М.: Бек, 2000. — С. 345.